

Dr hab. Mirosław Wasilewski, prof. SGGW
Instytut Ekonomii i Finansów
Katedra Finansów

Warszawa, 18.11.2024

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Artura Bielana
pt. *Wpływ kondycji finansowej na występowanie sytuacji kryzysowych
w przedsiębiorstwach sektora nowoczesnych usług wspólnych*

1. Wprowadzenie

Jednostki gospodarcze, funkcjonujące w warunkach gospodarki konkurencyjnej, nieustannie poddawane są weryfikacji rynkowej i muszą bronić swojej pozycji. Podejmowane przez zarządzających decyzje przekładają się na określoną sytuację finansową przedsiębiorstw, a problem potęguje się, gdy na rynku występują sytuacje kryzysowe. Stan taki może być także spowodowany aspektami wewnętrznymi, które co prawda w większym stopniu są uzależnione od zarządzających jednostkami gospodarczymi, a ale w pewnym stopniu nie są także oderwane od tego, co się dzieje w gospodarce w aspekcie makroekonomicznym. W złożonych uwarunkowaniach funkcjonowania przedsiębiorstw, bardzo ważną kwestią jest możliwość bieżącej oceny sytuacji finansowej i szybkie reagowanie w sytuacjach kryzysowych, gdy następuje pogorszenie kondycji finansowej przedsiębiorstwa. Pomimo wielu lat doświadczeń i opracowania rozwiązań metodycznych w tym zakresie, nadal nie znaleziono rozwiązania uniwersalnego, dopasowanego do specyfiki większej liczby jednostek gospodarczych, funkcjonujących w różnych sektorach. Dlatego też kwestię poszukiwania nowych rozwiązań w ocenie kondycji finansowej przedsiębiorstw należy uznać za ciągle aktualną, w celu zwiększenia skuteczności przewidywania ich sytuacji finansowej w przyszłości. Jednostki gospodarcze prowadzą różne typy działalności – produkcyjną, handlową, usługową, które różnią się między sobą złożonością procesów technologicznych i zasadniczym modelem biznesu. Dlatego też poszukiwanie nowych rozwiązań analitycznych do oceny sytuacji finansowej jest tematem ciągle aktualnym i przyszłościowo ważnym. Dlatego też podjęty przez Autora pracy doktorskiej temat badawczy można uznać za wypełniający lukę badawczą z

zakresu powiązań między kondycją finansową a występowaniem sytuacji kryzysowych w przedsiębiorstwach sektora usług wspólnych. Należy podkreślić, że pomimo zbieżnego, zasadniczego nurtu tematycznego działalności, co do szczegółowego zakresu występują istotne różnice między jednostkami tego typu. Dlatego też Autor pracy doktorskiej podjął oryginalne wyzwanie badawcze, w tym także w zakresie definiowania teoretycznego problemu naukowego, z jednoczesnym wkładem w możliwe zastosowania aplikacyjne uzyskanych wyników badań.

2. Uwagi do struktury pracy, założeń badawczych i kwestii metodycznych

Tytuł pracy można uznać za sformułowany poprawnie. W pierwszym skojarzeniu zależność w nim zawarta wydaje się w pewnym stopniu oczywista, gdyż np. zapewne pogorszenie się kondycji finansowej przyczynia się do wystąpienia zagrożenia sytuacji kryzysowej w przedsiębiorstwie. Tym niemniej sformułowanie tytułu określa w sposób jednoznaczny, co będzie przedmiotem zasadniczych analiz i jakie zależności będą badane. Układ treści pracy nie wzbudza zasadniczych uwag, zakres objętościowy poszczególnych rozdziałów jest wyważony, zatem spis treści spełnia wymogi ich proporcji objętościowej. Praca składa się z sześciu zasadniczych rozdziałów oraz wniosków. Zakres treści i kolejność merytoryczna poszczególnych rozdziałów jest poprawna i logiczna co do zakresu. Wskazane byłoby połączenie rozdziałów drugiego i trzeciego w jeden rozdział. Wprowadzenie do pracy trzech rozdziałów teoretycznych, przy znaczącej objętości sprawia, że ten zakres stanowi około 50% objętości pracy. W rozdziale trzecim w tytułach podpunktów 3.1. i 3.2. wskazane byłoby niewykorzystywanie słowa „Analiza”, gdyż jest to odzwierciedlenie metody, na co nie wskazuje tytuł rozdziału trzeciego. Tytuł podpunktu 5.2. sugeruje ocenę kondycji jednego przedsiębiorstwa, a dotyczy przecież większej liczby przedsiębiorstw. Nie jest także jasne sformułowanie fragmentu rozdziału szóstego – „*Propozycja modelu różnicującego kondycję finansową ...*”. Można przypuszczać, że chodzi o model, który wskaże zróżnicowanie kondycji finansowej?

Cel główny pracy można uznać za poprawny i koreluje całkowicie z jej tytułem. Tym niemniej można mieć uwagę, zasygnalizowaną już przy tytule, że związek i zależność poniekąd jest jednoznaczna, co potwierdza także informacja o tym, na co zostanie zwrócona szczególna uwaga w pracy. Sformułowanie hipotezy badawczej też wydaje się poprawne, a jedynie powstaje pytanie, w jaki sposób zostanie określona w nawiązaniu do zmiennych odpowiedzialnych za występowanie dysfunkcji kondycji finansowej, granica między „*istotnym*” i „*nie istotnym*” środkiem prewencji wobec sytuacji kryzysowych w sektorze usług

wspólnych. Sformułowana hipoteza pomocnicza wskazuje także na wynik finansowy, jako kluczową zmienną, wpływającą na występowanie sytuacji kryzysowych w badanych przedsiębiorstwach, co wydaje się w dużym stopniu zasadne. Mając na uwadze, że czynników wpływających na tą sytuację jest więcej, wysublimowanie jednego może być oparte na merytorycznej wiedzy Autora. Sformułowania celów badawczych (str. 2) nie wzbudzają zastrzeżeń. Przyjęcie realizacji celu trzeciego (metodycznego) jest odzwierciedleniem nowości badawczej i wkładu Autora do dyscypliny „*Ekonomia i finanse*”.

3. Uwagi do treści rozdziałów pracy

W rozdziale pierwszym przedstawiono charakterystykę kryzysu i sytuacji kryzysowych w przedsiębiorstwie. Korzystnym elementem przeglądu literatury w tym rozdziale jest podjęcie próby cytowania pozycji literatury, w której autorzy sformułowali zbliżone myśli na dany merytoryczny obszar badawczy. Autor swobodnie porusza się kategoriach pojęciowych, które czasami są zbieżne tematycznie, np. kryzys, sytuacja kryzysowa, zaburzenie finansowe, zakłócenia, konflikt, katastrofa. Na str. 33 Autor doprecyzował na podstawie przeglądu literatury, co najtrafniej można rozumieć pod pojęciem kryzysu, a na str. 40 zaproponował autorską definicję sytuacji kryzysowej, którą można uznać jako trafną. Na str. 49 Autor zaproponował własną definicję kryzysu, trochę w szerszym aspekcie problemu. Do definicji tej nie można mieć zasadniczych uwag krytycznych. W źródle do rys. 1.5 na str. 54 nie podano autora publikacji wydanej przez UJK w Kielcach. Zbliżona uwaga dotyczy części literatury w źródle pod tabelą 1.2 (str. 60). Na str. 65 na rys. 1.7 przedstawiono wyniki badań Gigol i Kreczmańskiej-Gogol nt. źródeł sytuacji kryzysowych w przedsiębiorstwie w 2019 roku. Zastanawiające jest to, że wśród wymienionych zdarzeń nie ma cech z zakresu sytuacji finansowej i rynku, natomiast eksponowane jest np. molestowanie seksualne – wydaje się, że wyniki te wymagają komentarza, w zakresie wiarygodności uzyskanych informacji. Na str. 84 za dwoma autorami zasygnalizowano, że możliwe są pozytywne skutki kryzysu, jednak z treści zawartej w pracy doktorskiej tej kwestii w sposób jednoznaczny nie przedstawiono. Generalnie rozdział ten jest napisany w sposób poprawny, podkreślić należy znaczące wykorzystanie literatury zagranicznej.

W rozdziale drugim przedstawiono analizę dysfunkcji w kontekście kondycji finansowej. Należy podkreślić dokonanie przez Autora przeglądu definiowania zaburzeń finansowych w literaturze przedmiotu, uporządkowanego w ujęciu czasowym od 1966 roku do dnia dzisiejszego, z podjęciem próby syntezy, co nie jest zadaniem łatwym. Wskazane byłoby odmienne zbudowanie tabeli 2.3, gdyż na str. 102 dwie kolumny są puste, co wizualnie

wskazuje na brak informacji, w związku z tym w tej części należałoby dopasować tabelę do adekwatnej sytuacji. Na str. 103 zapowiada jest tabela 9, podczas gdy stosowne informacje są przedstawione w tabeli 2.4. W tabeli tej nie doprecyzowano, co kryje się pod oznaczeniami literowymi nazw modeli. Także tytuł tej tabeli nie jest precyzyjny – o jakich autorach jest w tym przypadku mowa? Niejasne jest także kryterium stawiania „znaczką” przy danym modelu w kontekście procesu deterioracji kondycji finansowej – jakie kryteria decyzyjne przemawiały za danym modelem? Wskazana jest czasami większa precyzja przy pisaniu nazwisk cytowanych autorów, np. France-Dąbrowska (str. 112,113) – powinno być Franc-Dąbrowska. Na str. 113 na dole jest zdanie „*Wyprzedzającym wzrost produktywności*” – fragment ten nie wkomponowuje się w treść tekstu przed, jak i po tym fragmencie. Doprecyzowania objaśniającego wymaga klasyfikacja dysfunkcji według Jagafa i Wood – zakres opisu tej tabeli (2.6., str. 117) jest niewystarczający. Interesujące informacje zawarte są tabeli 2.7., w której przedstawiono skutki dysfunkcji finansowej dla poszczególnych interesariuszy, według kryterium kondycji finansowej i ich oczekiwań. Rozdział ten charakteryzował się podejściem mało dyskusyjnym, z dominacją przekazywania podstawowej informacji czytelnikowi, bez próby syntetyzowania i podejmowania próby uogólnień naukowych, z pewnej mnogości opinii i wyników badań zawartych w literaturze przedmiotu.

W rozdziale trzecim przedstawiono teoretyczne aspekty oceny kondycji finansowej przedsiębiorstwie. Przedstawiono kategorie modeli prognostycznych, modele prognoz statystycznych, modele teoretyczne oraz modele miękkich technik obliczeniowych. Ta część pracy została napisana poprawnie, przy czym w kontekście celów pracy, opis nie musiał być tak szczegółowy, gdyż autor nie wykorzystywał zdecydowanej większości opisanych modeli w sposób bezpośredni, jak również cząstkowy ich elementów składowych. Autor powinien się w większym stopniu ukierunkować na te obszary metodyczne, które wykorzysta w pracy lub treści wzbogacające wiedzę merytoryczną przy formułowaniu własnego modelu. Znaczącą część miejsca poświęcono modelom dyskryminacyjnym. Autor scharakteryzował m.in. aspekty skuteczności tych modeli w tabeli 3.6. (str. 168) oraz ich podstawowe charakterystyki. Ta część pracy ma charakter czysto informacyjny, oparty głównie na polskiej literaturze przedmiotu. Można mieć jednak pytanie o celowość opisywania szczegółów dotyczących tych modeli w aspekcie celów pracy. Można przypuszczać, że ich pominięcie nie wpłynęłoby na jakość pracy. Mam wrażenie na tym etapie oceny pracy doktorskiej, że Autor chciał opisać wszystko, co dotyczy zakresu oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Nie jest jasny fragment na str. 174 „... definiują BI jako proces zbieranie, obróbkę i rozpowszechnianie informacje, ...”. Na str. 177-180 w tabeli 3.7. przedstawiono wykorzystanie systemów klasy BI w przedsiębiorstwie -

ale tytuł nie jest w pełni adekwatny do treści tej tabeli. Przedstawiono w tej tabeli bowiem wybrane wyniki badań zagranicznych autorów – powstaje tylko pytanie dotyczące celu ich zaprezentowania w ten sposób. Nie sformułowano także zasadniczej konkluzji końcowej z informacji zawartych w tej tabeli. Na podstawie opisu systemów wspierających ocenę kondycji finansowej widać, że Autor pracy doktorskiej jest zwolennikiem ich wykorzystania decyzyjnego, co sam stwierdza na str. 183. Należy mieć jednak na uwadze, że poza walorami aplikacyjnymi, systemy te powinny pozwolić na rozwiązanie określonego problemu naukowego, w przeciwnym przypadku są tylko narzędziem do przetwarzania informacji, na ogół z systemu rachunkowości finansowej. Rozdział ten został napisany w zasadzie poprawnie, przy czym brakuje trochę w tej części pracy zestawiających poglądów teoretycznych, analiza zróżnicowania których pozwoliłaby na szersze uogólnienia naukowe. Na podstawie przeglądu literatury można bowiem także formułować interesujące wnioski, tylko przegląd ten nie powinien mieć charakteru sprawozdawczego, a bardziej dyskusyjny i analityczny.

W rozdziale czwartym przeprowadzono charakterystykę sektora usług wspólnych. W tabeli 4.1. przedstawiono kluczowe definicje centrum usług wspólnych. Należy podkreślić różnorodność charakterystyk centrów usług wspólnych, co sprawia pewną trudność w sprowadzeniu definicji tych jednostek do porównywalnego zakresu ich funkcjonowania. Na str. 196 zmieniono umiejscowienie tytułu tabeli 4.3. – tytuł ten jest na końcu tabeli. W tabeli tej brakuje także linii odznaczających kolumny, znacząca część tej tabeli (str. 198) nie jest wypełniona. Tabele 4.4. i 4.5. (str. 199 i 201) powinny być raczej rysunkami, przedstawiają bowiem mapę świata. Na str. 207 jest zapowiedź rys. 22, a na str. 218 rys. 30, których nie ma w pracy. Nie jest jasne, dlaczego nazwano rysunki na str. 207, 209, 210, 214, 215, 216 jako tabele, odpowiednio 4.6., 4.7., 4.8., 4.9., 4.10., 4.11., 4.12. W zakresie zawartości tych tabel/rysunków pewien niedosyt wzbudza bardzo ogólnie przekazana informacja nt. ich treści/zawartości, np. tabela 4.2. (str. 217) nie została w zasadzie opisana. Zmusza to czytelnika do samodzielnego analizowania przedstawionych informacji. Pewnym problemem w przyswajaniu treści tabel/rysunków w pracy jest wykorzystywanie skrótów, które ulegają także zmianie w zakresie treści merytorycznej w niektórych miejscach pracy doktorskiej. Wskazane było wyjaśnienie na początku opisu, dlaczego podpunkt 4.4. nawiązuje do sektora usług wspólnych w województwie zachodniopomorskim – wyjaśnienie tej kwestii widoczne jest dopiero później w części metodycznej pracy. Rozdział ten ma charakter informacyjny, umożliwiając zapoznanie się z rynkiem/sektorem usług wspólnych w Polsce i za granicą. Pewnym niedociągnięciem jest kwestia zbyt ogólnych opisów, a w zasadzie ich braku, przedstawianych na rysunkach i w tabelach informacji.

W rozdziale piątym przedstawiono studium diagnostyczne kondycji finansowej przedsiębiorstw sektora usług wspólnych. W tej części pracy doktorskiej zaprezentowana została także metodyka badawcza. Autor przekazuje informację, że badanymi podmiotami są przedsiębiorstwa z tego sektora, mające swój oddział lub siedzibę w Szczecinie. Próba wyjściowa obejmowała 44 przedsiębiorstw zarejestrowanych w analizowanym sektorze w tym mieście. Ostatecznie badaniami objęto 27 przedsiębiorstw w latach 2016-2020 – nie podano przyczyny takiej redukcji ich liczby. Jednostki te funkcjonowały w ramach różnych modeli biznesowych. Informacje zawarte w tabeli 5.1. można było przenieść do aneksu, gdyż zawierają podstawowe charakterystyki, dotyczące badanych podmiotów gospodarczych. Zauważalnym jest prowadzenie różnych form działalności oraz funkcjonowanie w zróżnicowanych modelach biznesu przez te jednostki gospodarcze. Na str. 240 przedstawiono ponownie hipotezę główną, hipotezę pomocniczą oraz cele poznawcze i cel metodyczny. Jest to powtórzenie treści zawartych już wcześniej we wstępie pracy. Na str. 241 stwierdzono, że doboru ekspertów do wywiadu dokonano w oparciu o ich doświadczenie i zajmowane stanowisko – w jaki zatem sposób do badań przyjęto tylko 4 z nich, podczas gdy badanych obiektów było 27? Część metodyczna pracy jest zbyt rozwlekła co do zakresu, zawiera dużo informacji, które nie zostały wykorzystane w pracy. Jaki był np. cel zamieszczenia w pracy tabeli 5.3., w której przedstawiono charakterystykę metod badawczych w kontekście kryteriów zrównoważonego rozwoju i efektywności operacyjnej. Nie można negować treści zawartych w tej tabeli, gdyż są istotne, ale w kontekście celów pracy treści zawarte w tej tabeli nie zostały bezpośrednio wykorzystane. To samo stwierdzenie można rozszerzyć na treści przedstawione w tabeli 5.4. (str. 248). W pracy kilka razy wymieniano przyjęty okres badawczy, co nie jest konieczne, wystarczy taką informację podać raz. Na str. 249 jest stwierdzenie, że *„Wyniki analizy umożliwiły przeprowadzenie klasyfikacji przedsiębiorstw na dwie grupy: stabilną i niestabilną, ...”* - jak określono granicę między tymi dwoma grupami? Fakt, że nastąpiło pogorszenie kondycji finansowej nie musi oznaczać, że jednostka gospodarcza utraciła stabilność. Na str. 250 Autor stwierdził, że *„Metoda autorska oraz wywiady z ekspertami ...”* – na czym polegała i czego dotyczyła metoda autorska? Dalej jest stwierdzenie, że *„... wywiady z ekspertami umożliwią weryfikację wyników analizy ...”* - na podstawie zakresu i wyników wywiadów, które są zawarte w dalszej części, założenie to nie zostało jednak zrealizowane. Na str. 251 tabela 5.5. ma tytuł *„Kryteria jakościowe”* – nie jest jasne, czego kryteria te dotyczą, ta sama uwaga dotyczy tabeli 5.7. Nie dodają nowej wartości metodycznej w pracy treści zawarte w tabeli 5.6., która zajmuje prawie 6 stron. Jeżeli wywiad przeprowadzono *„... z wykorzystaniem*

techniki częściowo ustrukturyzowanych wywiadów pogłębionych”, to w zupełności wystarczyło opisać tylko tę formę wywiadu.

W tabeli 5.7. przedstawiono 5 wskaźników, natomiast zabrakło uzasadnienia, dlaczego te wskaźniki? Relacja kapitału obrotowego do aktywów nie określa zdolności przedsiębiorstwa do pokrycia krótkoterminowych zobowiązań za pomocą dostępnych aktywów obrotowych. W przypadku wartości kapitału obrotowego (wykorzystanie takiego określenia oznacza na ogół, że dotyczy kapitału obrotowego netto) zobowiązania krótkoterminowe już zostały odjęte, zatem przedstawiona relacja oznacza np. ile groszy kapitału obrotowego netto przypada na 1 zł majątku zaangażowanego w prowadzoną działalność. Relacja zysku brutto do przychodów ze sprzedaży nie pokazuje efektywności operacyjnej przedsiębiorstwa – należy wykorzystać w tym przypadku zysk/stratę z działalności operacyjnej. Ze stwierdzenia na str. 262 wynika, że do badań były przyjmowane przedsiębiorstwa funkcjonujące minimum 2 lata w okresie lat 2016-2020. W związku z tym oznacza to, że jednostki te były w różnej sytuacji na rynku, również liczba badanych obiektów była odmienna w poszczególnych badanych latach. Autor stwierdził, że obszar funkcjonowania nowoczesnych centrów usług wspólnych został zawężony do obszaru miasta Szczecina – wskazane byłoby uzasadnienie naukowe, dlaczego wybrano to miasto. Na str. 265 Autor stwierdził, że przez niestabilną sytuację przedsiębiorstwa rozumie znaczące pogorszenie się w stosunku do roku poprzedniego – pytanie, jak wyznaczyć jednoznaczne granice takiej sytuacji i w jakich obszarach? Dalej, na str. 266 stwierdzono, „... że kondycja finansowa przedsiębiorstwa uległa pogorszeniu, jeśli w danym roku kalendarzowym zarówno zysk netto, jak i zysk brutto były ujemne”. Powstaje pytanie w jakiej sytuacji zysk netto jest ujemny, gdyż formuła obliczeń zysku netto np. w wariantcie kalkulacyjnym rachunku zysków i strat przedstawia się następująco (wyciąg z formuły obliczeniowej):

L. Zysk (strata) brutto ($I+J-K$)

M. Podatek dochodowy

N. Pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty)

O. Zysk (strata) netto ($L-M-N$)

Zatem jak jest strata brutto, to jednostka gospodarcza nie płaci podatku dochodowego (zdając sobie sprawę z tego, że procedura obliczenia tego podatku odbywa się według zasad fiskalnych). Zatem jak jest strata brutto, to automatycznie jest także strata netto, głównie pod wpływem pozostałych obowiązkowych zmniejszeń zysku.

Na str. 267 stwierdzono, że 9 przedsiębiorstw spełniało warunek $Y=1$, tj. zysk netto i brutto były ujemne w danym roku kalendarzowym, a w okresie lat 2016-2020 takich zdarzeń

było 15. Zatem nie były to zjawiska ciągłe, co oznacza, że w niektórych sytuacjach w kolejnym roku w stosunku do poprzedniego te kategorie wynikowe były dodatnie? Na rys. 5.3. przedstawiono rozkład przedsiębiorstw według ich kondycji finansowej, ocenianej na podstawie wskaźnika zysku netto/brutto. Jak rozumiem, nie chodzi w tym przypadku o liczbę przedsiębiorstw, tylko liczbę zdarzeń, przy których te dwie kategorie wynikowe w stosunku do roku poprzedniego malały lub zwiększały się. Czy tych zdarzeń z sytuacją zwiększenia wyniku finansowego było 102? Pewnym problemem odbioru informacji w pracy jest bardzo słaba czytelność wydruku rysunków – z powodu małej czcionki i/lub przeładowania ich informacjami. W tej części pracy występują powtórzenia informacyjne w zakresie podziału przedsiębiorstw na grupę stabilną i niestabilną pod względem kondycji finansowej. W jaki sposób Autor określił właściwą próbę badawczą – z tabeli 5.9. wynika, że na podstawie kryteriów – ale jakich? Oceny kondycji finansowej dokonano z wykorzystaniem podstawowych wskaźników, których przedstawienie techniczne na rysunkach było mało czytelne. Pewnym mankamentem tego fragmentu pracy jest niepodejmowanie przez Autora próby określenia przyczyn stwierdzanych wielkości wskaźników i ich zmian w ujęciu dynamicznym. Na podstawie interpretacji wskaźnika relacji kapitału obrotowego do aktywów ogółem wynika (str. 279), że w zasadzie jest to to samo, co wskaźnik bieżącej płynności finansowej. Z pewnością wskaźnik ten nie odzwierciedla także efektywności wykorzystania aktywów, gdyż nie jest miarą wynikową na zasadzie efekt/nakład. Czasami brakuje tzw. precyzji słowa – na str. 282 jest stwierdzenie, że „Rysunek 5.14. przedstawia analizę wskaźnika zyskowności sprzedaży brutto ...” – na tym rysunku przedstawiono wielkości tego wskaźnika, których analizę powinien przeprowadzić Autor pracy doktorskiej. W przypadku tabel 5.10. oraz 5.15. i dalsze - do tabeli 5.21. (str. 283 i 304 i odpowiednio dalsze) w źródle jest stwierdzenie, że jest to opracowanie własne na podstawie – ale brakuje w tym zakresie informacji na podstawie czego. W tabeli tej przedstawiono listę przedsiębiorstw, które miały wskaźnik B ujemny – ale 7 z nich wskaźnik ten miało na poziomie „0”. Na str. 284 jest stwierdzenie, że wskaźnik będący relacją zysku brutto do sprzedaży, jeżeli jest większy od zera, to generuje dochód po odjęciu kosztów produkcji - należy mieć na uwadze, że wynik finansowy i dochód to są odmienne kategorie pojęciowe, gdyż są na ogół obliczane na podstawie odmiennych aktów prawnych w przypadku działalności biznesowej. W trakcie opisu uzyskanych wyników obliczeń wskaźników brakuje czasami Autorowi doprecyzowania nazw wykorzystywanych zmiennych finansowych. Wskaźnik ROS oblicza się generalnie jako relacja zysku/straty ze sprzedaży do przychodów netto ze sprzedaży. Wykorzystanie do obliczeń kategorii zysku operacyjnego nie oddaje pierwotnej treści ekonomicznej tego wskaźnika. Na str. 287 jest

stwierdzenie, że wskaźnik rotacji aktywów informuje o efektywności wykorzystania posiadanych aktywów do generowania przychodów ze sprzedaży. Nie jest to wskaźnik odzwierciedlający efektywność, tylko sprawność gospodarowania majątkiem (aktywami). Wykorzystanie wskaźnika X9 (zapasy/przychody ze sprzedaży, str. 297) w przypadku analizowanych jednostek gospodarczych nie jest uzasadniona. Nie są to bowiem przedsiębiorstwa produkcyjne, zatem nie posiadają typowych zapasów związanych z działalnością operacyjną. Trudno w związku z tym oceniać gospodarkę zapasami w tych jednostkach.

Na str. 301 podano informację, że pogłębione wywiady zostały przeprowadzone w 4 przedsiębiorstwach działających w sektorze usług wspólnych. Autor nie uzasadnił wyboru tych jednostek gospodarczych oraz nie określił zasad doboru osób, z którymi zostały przeprowadzone wywiady w tych przedsiębiorstwach. Wytypowane do badań tą metodą przedsiębiorstwa zasadniczo różnią się zakresem prowadzonej działalności. Objętość wydzielonych podrozdziałów w tym punkcie pracy jest zbyt mała (na ogół jedna strona). Autor nie wykorzystał chyba pełnych możliwości przedstawienia przeprowadzonych badań z wykorzystaniem wywiadu. Zestawienia uzyskanych odpowiedzi są bowiem stosunkowo uproszczone, zauważalnym jest także, że uzyskane odpowiedzi nie korelują z wynikami przeprowadzonych wcześniej analiz liczbowych. W tabeli 5.13. w przypadku Grupy Beliani przy EBITDA jest w nawiasie zysk operacyjny. Formuła obliczenia EBITDA jest inna, np. jedna z nich to $EBITDA = \text{Zysk operacyjny} + \text{Amortyzacja} + \text{Deprecjacja}$ lub $EBITDA = \text{Zysk netto} + \text{Odsetki} + \text{Podatki} + \text{Amortyzacja} + \text{Deprecjacja}$. W podpunkcie 5.3.6. pojawiły się ponumerowane punkty, które nie są widoczne w spisie treści – fragmenty te powinny być pisane od nowego akapitu. W podpunkcie tym większość przekazywanych informacji jest luźno związana z zasadniczą tematyką pracy, zwłaszcza z kondycją finansową przedsiębiorstw. Na zakończenie wyników badań przeprowadzonych w wykorzystaniem wywiadu nie sformułowano zasadniczej konkluzji wnioskującej, w związku z tym trudno jest jednoznacznie stwierdzić przydatność tej części pracy do realizacji przyjętych założeń badawczych.

W rozdziale szóstym przedstawiono propozycję modelu różnicującego kondycję finansową przedsiębiorstw sektora usług wspólnych w identyfikacji sytuacji kryzysowych. Założeniem Autora było „... dostarczenie praktycznego narzędzia dla menedżerów, które pomoże im podejmować bardziej świadome i skuteczne decyzje ...” (str. 316). Przyznam, że mam pewien problem z oceną tej części pracy, gdyż w aneksie nie przedstawiono materiałów źródłowych, które przedstawiałyby proces dochodzenia do powstania danego modelu. Np. na str. 321 jest stwierdzenie „Model będzie opierać się na analizie różnorodnych wskaźników

finansowych, ... Wśród kluczowych wskaźników znajdują się: ... (w tym miejscu jest podana formuła modelu)”. W skład tej formuły wchodzi trzy wskaźniki finansowe, zatem można przypuszczać, że jest to już model gotowy – powstaje jednak pytanie, jak np. eliminowano pozostałe zmienne finansowe? Czy w ramach rozwiązania tego modelu są korzystne i niekorzystne wielkości graniczne? Autor stwierdza na str. 322, że przedstawiony model logitowy przedstawia „... zależności między zmiennymi finansowymi, a wynikiem Z, który prawdopodobnie reprezentuje pewne aspekty rentowności i zdolności finansowej przedsiębiorstwa”. Co rozumiemy przez zdolność finansową?, czy rentowność nie jest elementem składowym tej zdolności? Jaki jest cel podawania jeszcze raz wzorów obliczeń wskaźników oznaczonych formalnie jako A, B i C (str. 323-324), jak formuły te zostały podane także na str. 321-322 przy opisie zmiennych, które są elementami składowymi modelu logitowego? Na str. 326 w tabeli 6.2. przedstawiono współczynniki korelacji r-Pearsona. Opis wyników jest bardzo schematyczny i zajmuje 11 stron, według jednolitego układu, bez próby oceny i znalezienia potencjalnych przyczyn związku między analizowanymi zmiennymi. Na zakończenie tego fragmentu nie ma podsumowania, zatem trudno w sposób jednoznaczny stwierdzić, jaki był cel opisu w tym miejscu pracy doktorskiej. Na str. 339 są przedstawione wyniki oszacowania modelu. Autor stwierdził, że „W oparciu o przedstawione wyżej założenia, ukształtował się poniższy model:”. Wyżej były omówione współczynniki korelacji Pearsona, a postać modelu logitowego jest taka sama, jak na str. 321 – zatem czym te dwa momenty treści w pracy się różnią? Opis wyników estymacji modelu logitowego, wyjaśniającego zjawisko pogorszenia kondycji finansowej przedsiębiorstwa jest schematyczny, bez podjęcia próby znalezienia przyczyn takiej, a nie innej zależności. W części dotyczącej weryfikacji modelu wszystkie rysunki są mało czytelne a opis jest zbyt syntetyczny i mało analityczny. Na str. 354 rysunek 6.4. jest raczej tabelą. Pewnym problemem jest zmiana oznaczeń zmiennych w modelu Autora, gdyż w pewnym momencie na str. 350 pojawiają się oznaczenia F, X1 i X2. Na str. 356 Autor na zmienną X2 (całkowity kapitał/całkowite aktywa) używa określenia „wskaźnik struktury kapitałowej” (str. 356), co nie jest poprawnym oznaczeniem.

We wnioskach na początku przypomniano treści hipotezy głównej, hipotezy pomocniczej oraz celów poznawczych i celu metodycznego, w sumie już 3-krotnie w pracy. Uwaga zasadnicza do wniosków – powinny mieć charakter uogólnień naukowych, natomiast w przedstawionej formie są w dużej części powtórzeniem stwierdzeń zawartych w treści pracy. Walorem nowości naukowej pracy jest opracowany autorski model, który ma wysoki poziom skuteczności prognostycznej.

W pracy wykorzystano 347 pozycji literatury, w tym 174 obcojęzycznych (50,1 %). Można zatem stwierdzić, że stopień wykorzystania literatury zagranicznej był bardzo wysoki. Należy podkreślić, że praca doktorska została napisana poprawnym językiem a uwagi stylistyczne są bardzo nieliczne i mało znaczące.

Jako uwagę zgłaszam fakt, że Autorka podjęła co prawda próbę umiejscowienia kryzysu i sytuacji kryzysowych w przedsiębiorstwie w teorii dotychczasowych nurtów badawczych, to jednak w zakresie oceny kondycji finansowej, umiejscowienie to jest już mniej widoczne.

4. Mocne strony pracy, wkład do nauki i walory aplikacyjne

Dotychczas odniosłem się do treści pracy w aspekcie uwag krytycznych i dyskusyjnych. Nie oznacza to jednak, że uwagi te przeważają nad korzystnymi elementami tej pracy doktorskiej. Do zasadniczych aspektów korzystnych pracy można zaliczyć:

1. Podjęcie bardzo aktualnej i oryginalnej tematyki, dotyczącej powiązania kondycji finansowej z sytuacjami kryzysowymi w przedsiębiorstwach sektora nowoczesnych usług wspólnych, z wykorzystaniem aktualnych danych empirycznych oraz przeglądu literatury.
2. Oryginalnym wkładem do nauki jest zaproponowanie przez Autora definicji kryzysu oraz sytuacji kryzysowej. Autor swobodnie porusza się w teorii ekonomii i finansów, w tym także wśród kategorii pojęciowych o zbliżonym znaczeniu, w pewnym zakresie powiązanych ze sobą.
3. Oryginalnym wkładem do nauki jest zaproponowanie przez Autora autorskiego modelu doprecyzowującego ocenę sytuacji finansowej przedsiębiorstw sektora usług wspólnych w aspekcie identyfikacji sytuacji kryzysowych.
4. Po zapoznaniu się z celami pracy i założonymi do weryfikacji hipotezami badawczymi, można przyjąć, że zaproponowana metodyka badawcza została dopasowana do założeń analitycznych. W tym zakresie można stwierdzić spójność koncepcyjną i merytoryczną, co jest ważnym wymogiem w stosunku do pracy doktorskiej.
5. Przeprowadzenie poprawnego i oryginalnego przeglądu literatury z zakresu tematyki pracy w aspekcie dyskusji teoretycznej. Należy podkreślić bardzo dużą skalę wykorzystania literatury zagranicznej. Autor wykazał się także umiejętnością segregacji szerokiego spektrum literaturowego z zakresu oceny kondycji finansowej przedsiębiorstw oraz sytuacji kryzysowych.
6. Dotychczasowe badania z zakresu podjętego w pracy doktorskiej problemu badawczego można uznać za niewystarczające, zatem przedstawiona w rozprawie koncepcja badawcza i uzyskane wyniki mogą przyczynić się do popularyzacji tego tematu, jako przedmiotu

dalszych badań. Wyniki uzyskane w pracy mogą mieć użyteczne walory aplikacyjne w zakresie oceny sytuacji finansowej, ponieważ jednostek gospodarczych o specyficznym modelu biznesu.

5. Uwagi szczegółowe

1. W spisie treści na końcu numeracji podrozdziałów w rozdziale drugim nie ma kropek, podczas, gdy w pozostałych przypadkach kropka ta występuje.
2. Na str. 37 za Nowakiem jest zapowiedź trzech kluczowych aspektów sytuacji kryzysowej, ale tekst poniżej nie jest chyba związany z tą zapowiedzią.
3. Na str. 78 na końcu danych autora pozycji literatury Urbanowska-Sojkin występują nieczytelne znaki.
4. Wskazane jest ujednoczenie zasady na końcu zdania w zakresie stawiania kropki. W niektórych przypadkach kropka jest stawiana na końcu zdania, a potem jest informacja o autorze, roku i numerach stron w nawiasie – i ponownie za nawiasem jest kropka (str. 15, 16, 17, 51, 187). Powinna pozostać kropka tylko za nawiasem w tym przypadku.
5. Nie powinno zaczynać się zdania od cyfry (str. 16).
6. Wskazane jest wykorzystywanie w tekście pracy powszechnie przyjętych skrótów, np. „miliardów dolarów” zapisu „mld USD” (str. 17); „na przykład” zapisu „np.” (str. 67, 79, 126); „miliardów” (str. 119); „między innymi” zapisu „m.in.” (str. 159, 275, 317).
7. Wskazane jest, aby tabele w pracy nie były niepotrzebnie przenoszone na kolejną stronę, gdyż powinny zmieścić się na jednej stronie. Jeżeli tabela jest o rozmiarze mieszczącym się na jednej stronie, to technicznie nie jest problemem, aby to zrobić. Jeżeli nie jest to możliwe, to na drugiej stronie powinien być ponownie tytuł tabeli, z informacją, że jest to ciąg dalszy tej tabeli, z podaniem tytułu. Wydaje mi się, że jakby Autor w treści tabel wykorzystał interlinię pojedynczą, to tabele byłyby zgrabniejsze pod względem technicznym.
8. Wskazane jest ujednoczenie zapisu danych autora publikacji przy cytowaniu. Na ogół podawane jest tylko nazwisko, ale zdarza się, że podawana jest także pierwsza litera imienia (str. 33, 93, 166). Nie zawsze także zachowywano podawanie informacji o roku wydania publikacji danego autora oraz numerze strony, z której pochodzi cytowany fragment/opinia.
9. Występują niedociągnięcia tzw. literówek, np. str. 12, 165, 221, 230.
10. Wskazane jest wstawienie w zdaniach przecinka - str. 2, 4, 7, 11, 13, 14, 15, 20, 23, 40, 43, 53, 55, 71, 80, 88, 99, 100, 106, 108, 123, 132, 145, 190, 192, 200, 221, 227, 229, 291, 317, 342.

11. Generalnie unikamy w pracy określenia „powyższe” (str. 11, 65, 111, 269); „powyższa analiza” (str. 16); „poniżej” (str. 56, 117, 321); „powyżej” (str. 125, 230); „powyższych” (str. 167, 191); „W związku z powyższym ...” (str. 228); „niżej przedstawione” (str. 260); „przedstawione wyżej założenia” (str. 339) – gdyż uważny czytelnik już przeczytał, co było powyżej, albo co już zostało omówione.
12. Akapitów używa się po to, aby tekst był czytelniejszy, aby oddzielić jedną myśl od drugiej. Jest to jednostka logiczna dłuższego tekstu, składająca się z jednego lub wielu zdań, stanowiących pewną treściwą myśl. Dopiero, kiedy chcemy rozpocząć nową myśl, rozpoczynamy nowy akapit. W tym kontekście w pracy bardzo często akapit był tworzony, pomimo kontynuacji jeszcze poprzedniej myśli, np. „Drugie podejście natomiast ...” (str. 4); „Kolejnym wyzwaniem był ...” (str. 8); „Schumpeter natomiast dostrzegł...” (str. 19); „... spostrzeżenia te ...” (str. 22); „Natomiast Roubini i Mihm uważają” (str. 32); „Kolejnym ważnym elementem ...” (str. 35); „Interesujące spojrzenie sformułował również Kaczmarek ...” (str. 45); „Konsekwencją tego może być ...” (str. 47); „Pierwszy etap to ...” (str. 47); „Z kolei w drugiej analizie ...” (str. 48); „Za kolejną przyczynę sytuacji kryzysowych ...” (str. 73); „To zjawisko wiąże się ...” (str. 92); „Zaburzenia finansowe w tym studium ... (str. 98); „Wyodrębnienie tych kategorii ...” (str. 124); „Model ten ...” (str. 135); „Model ten” (str. 135); „Wymienione wskaźniki ..” (str. 200); „... oprócz wspomnianej ...” (str. 202).
13. Nie należy wykorzystywać określeń niewiele wnoszących do treści pracy, na zasadzie przypominania i zbędnych wprowadzeń, np. „... warto wspomnieć również” (str. 7); „Nietrudno zauważyć...” (str. 15); „Warto wskazać ...” (str. 21); „Warto także nadmienić ...” (str. 22); „Warto jeszcze dodać ...” (str. 32); „Warto jednak zaznaczyć ...” (str. 33); „Należy zauważyć” (str. 33); „Warto zauważyć ...” (str. 37, 169, 192, 215, 291, 293); „Należy dodać ...” (str. 41); „... należy pamiętać ...” (str. 42); „Warto zaznaczyć ...” (str. 49, 126, 199, 201, 224); „Warto jednak podkreślić, że ...” (str. 50); „... wspomniane wcześniej ...” (str. 75); „... warto przeanalizować ...” (str. 79); „Warto jednak zauważyć ...” (str. 90, 278); „Warto podkreślić ...” (str. 107); „jak wspomniano” (str. 164); „Wspomniane systemy” (str. 173); „Warto również zauważyć ...” (str. 181, 223); „Warto również podkreślić ...” (str. 184); „... oprócz wspomnianej ...” (str. 202); „Warto ponadto zauważyć ...” (str. 221); „Warto także zauważyć ...” (str. 222); „Wspomniane systemy” (str. 260); „Należy pamiętać ...” (str. 265, 275).

14. Zbędne jest dublowanie tytułu tabeli i jeszcze raz tej samej treści w główce tabeli (str. 137, 139, 141, 144, 194, 199, 209, 214, 216, 270). Ta sama uwaga dotyczy także rysunków (str. 174).
15. Generalnie zasadą jest, że jeżeli na rysunku są jednolite jednostki miary, to w treści rysunku ich nie podajemy, tylko na końcu tytułu rysunku. Jeżeli dodatkowo jednostki miary są podane na osiach rysunku, to podawanie ich przy liczbach nie jest konieczne.
16. Wskazane jest ujednoczenie zapisu po „Źródło” pod tabelami i rysunkami. Raz po dwukropku jest z małej litery, a raz z dużej; po słowie „własne” powinna być kropka.

6. Kwalifikacja końcowa

Stwierdzam, że praca doktorska **mgr Artura Bielana** stanowi wartościowe opracowanie o walorach naukowych. Autor wykazał się umiejętnościami metodycznymi i merytorycznymi, które są stawiane wymogom pracy naukowej tego typu. Wykazał się metodyczną konsekwencją badawczą, która nie była może zbyt wysublimowana, ale w efekcie stanowiła jedną spójną całość. Mocną stroną pracy jest dyskusyjne studium literaturowe, z dużym udziałem wykorzystania literatury zagranicznej. Docenić należy także proponowanie własnych definicji istotnych dla realizacji celów pracy pracy kategorii pojęciowych oraz umiejętność budowy autorskich modeli ekonometrycznych.

Pracę doktorską oceniam pozytywnie, nadmieniając, że dominacja objętościowa uwag krytycznych i dyskusyjnych, zawartych w recenzji nie ma przewagi merytorycznej nad wagą pozytywnych treści tej pracy, które przedstawiłem w sposób bardziej syntetyczny. **Mając na uwadze całość treści stwierdzam, że dysertacja doktorska mgr Artura Bielana spełnia wymogi przewidziane stosownym prawem i wnioskuję o dopuszczenie do obrony w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie „*Ekonomia i finanse*” przed Radą Naukową Instytutu Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Szczecińskiego.**

M. Wasikewski